

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ ТА ЕМОЦІЙНОГО САМОПОЧУТТЯ ПІДЛІТКІВ В ГРУПІ ОДНОЛІТКІВ

Колесникова Валентина Федорівна -
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Чанцева-Коваленко Олена Миколаївна –
кандидат психологічних наук,
секретар Шосткинської міської ради,
викладач психології Шосткинського
інституту Сумського державного університету

Відомо, що підлітковий період розглядається як такий, під час якого суперечності розвитку набирають особливої гостроти. Це зумовлено специфічними явищами, що свідчать про перехід від дитинства до дорослості, що супроводжується якісною перебудовою усіх сторін розвитку особистості. Підлітковий вік – вік між дитинством і дорослістю (від 11–12 до 16–18 років), який характеризується якісними змінами, пов'язаними зі статевим дозріванням і входженням у доросле життя. [3]. Провідна діяльність в підлітковому віці — це інтимно-особистісне спілкування з однолітками. У зв'язку з цим підлітку необхідно погоджувати свої потреби з очікуваннями оточуючих та вимогами соціальних норм. Необхідність такого погоджування часто пов'язана із значними труднощами, котрі й стають причиною виникнення суперечностей у розвитку підлітка.

Актуальність дослідження обумовлена, перш за все, необхідністю подальшої теоретичної та практичної розробки проблеми емоційності на різних етапах онтогенезу особистості [6]. Відомо, що емоційність як стійка властивість індивідуальності, як одна з психологічних складових темпераменту (Б.М.Теплов, В.Д.Небиліцин, А.Є.Ольшаннікова) виконує системоутворюючу функцію у структурі рис особистості та окремих її якостей (О.П.Саннікова); емоції (В.К.Вілюнас, Г.С.Костюк, П.В. Сімонов, О.Я. Чебикін та ін.) та емоційність (А.Є.Ольшаннікова, О.І.Палей, В.О.Пінчук, І.В.Пацявичюс, І.А.Переверзева) беруть участь у регуляції діяльності, є детермінантами успішності діяльності та спілкування (О.П.Саннікова). Спілкування в групі однолітків істотно відображається на розвитку особистості підлітка. Від стилю спілкування, від положення серед однолітків залежить, наскільки дитина почуває себе спокійною, емоційно-комфортно, задоволено, якою мірою вона засвоює норми відносин з однолітками [9].

Емпіричне дослідження емоційності підлітків при спілкуванні у

групі однолітків було проведено під нашим керівництвом студенткою Сторчак Г.Р. Вибірку склали 50 підлітків — учні 11 класів Шосткинських загальноосвітніх шкіл та студенти Шосткинського інституту Сумського державного університету. Вибірка орієнтована на другу фазу підліткового віку за міжнародною класифікацією — 14-18 років.

Для визначення модальної структури емоційності при спілкуванні з однолітками в групі в повсякденному житті та для діагностики рангів базальних емоцій підлітків під час спілкування в групі однолітків, ми скористалися «Чотиримодальним тестом-опитувальником» Л.А. Рабинович. Опитувальник вимірює частоту й інтенсивність переживання суб'єктом основних чотирьох емоцій, але в різних умовах. При роботі з запитальником випробувані відзначали в стандартних бланках найбільш підходящі для себе варіанти наявних відповідей або оцінювали по 4-бальній шкалі інтенсивність своїх переживань у розглянутих навчальних ситуаціях [1].

Первинна обробка результатів проводилася роздільно для однієї модифікації опитувальника — визначення модальної структури емоційності при спілкуванні з однолітками в групі в повсякденному житті й іншої модифікації — спілкуванні при навчальній діяльності: для кожної із чотирьох основних емоцій підсумувалися набрані бали, що характеризують рівень переживання даної емоції, властивій суб'єкту в різних умовах. Відповідно до кількості балів емоції розміщалися в ранговій послідовності від домінуючої до вираженої мінімально. У такий спосіб склалися формули індивідуальної модальної структури емоційності в буквеному вираженні, типу РГСП, ГСРП, СГПР (радість, гнів, страх, печаль і т.д. (по початкових буквах назв основних емоцій)). У формулах емоційності, отриманих для одного випробуваного в різних умовах, виявляються розходження, що підтверджує гіпотезу про специфіку прояву якісного аспекту емоційності в навчальному спілкуванні в порівнянні з повсякденним життям. Потім випробувані розбивалися на групи за критерієм домінування однієї з базальних емоцій. Було виділено чотири групи за даними для повсякденного життя й чотири групи за даними для навчального спілкування. Це дозволило одержати попередню картину кількісного співвідношення домінуючих емоцій в умовах повсякденного життя й навчального спілкування відносно всієї вибірки (див. табл. 1).

Для одержання більше диференційованих даних про зміни, що відбуваються в якісній структурі емоційності в умовах навчального спілкування в порівнянні з повсякденним життям, результати експерименту були піддані додатковій обробці. Наше завдання складалося у встановленні взаємозв'язку між домінуванням радості або гніву, страху або печалі в повсякденному житті, а також специфікою прояву модальної структури емоційності в навчальному спілкуванні й проявом інших базальних емоцій у повсякденному житті. Відповідно, вихідним параметром виступило домінування однієї з емоцій у структурі емоційності, характерне для даного

індивіда в повсякденному житті.

Виходячи з чотирикомпонентної структури емоційності (типу РГСП), кожний компонент у відповідності зі своїм ранговим місцем в індивідуальній структурі був оцінений по 4-бальній шкалі.

Таблиця 1

Домінування емоцій у модальній структурі емоціональності при спілкуванні підлітків у групі однолітків у повсякденному житті й у навчальному спілкуванні (%)

Домінуюча емоція в структурі емоційності	Повсякденне життя	Навчальне спілкування
Радість	51	51
Гнів	23	17
Страх	10	25
Печаль	16	7

Якщо всі емоції, крім домінуючої, розподілені у вибірці випадково, то очевидно, що їхні значення будуть прагнути до середнього арифметичного, котре для кожної із трьох емоцій, що не займають домінуючу позицію, обчислюється за формулою[5]:

$$E = (3+2+1)/3 = 2.$$

Таким чином, E описує передбачуване середнє значення (математичне очікування) кожної емоції, крім домінуючої, для всієї вибірки в повсякденному житті.

Результати, отримані в умовах навчального спілкування, зіставлялися з даними по емоційності чотирьох груп у повсякденному житті, оскільки важливо було простежити можливу залежність якісних проявів емоційності в навчальному спілкуванні від домінування тієї або іншої емоції в повсякденному житті. Домінуюча емоція в умовах навчального спілкування виявляється, таким чином, у рамках цих груп змінною величиною, вона варіює від випробуваного до випробуваного. Отже, математичне очікування для кожної емоції в рамках всієї вибірки в навчальних умовах описується середнім арифметичним, що включає значення всіх чотирьох компонентів структури емоційності:

$$E_{\text{навч.}} = (4+3+2+1)/4 = 2,5.$$

Далі необхідно було зрівняти ці очікувані результати з реальними значеннями емоцій у вибірці. Метод обчислення реальних середніх значень емоцій у вибірці для умов повсякденного життя показаний на прикладі емоцій радості. Для інших трьох емоцій обчислення провадяться аналогічним способом.

$$P = (3 \times n_2 + 2 \times n_3 + 1 \times n_4) / n,$$

де 1, 2, 3 — питома вага емоції в балах відповідно до її рангового місця в структурі; n — число випробуваних з домінуванням тієї емоції, стосовно

якої провадиться оцінка (у цьому випадку це може бути емоція гніву, страху або печалі); n_2 , n_3 , n_4 — число випробуваних у розглянутій групі, у яких радість займає 2-у, 3-ю й 4-у позицію відповідно.

Формула розрахунку реальних середніх значень емоцій для навчального спілкування також приводиться на прикладі емоції радості. Значення інших емоцій обчислюються по такій же формулі

$$P_{\text{навч}} = (4 \times n_1 + 3 \times n_2 + 2 \times n_3 + 1 \times n_4) / n.$$

Відмінність даної формули від попередньої в тому, що в неї включаються всі чотири компоненти структури емоційності, у зв'язку з тим що домінуюча емоція в розглянутій групі є змінною величиною. Близькість реального середнього значення емоції до передбачуваного середнього значення E свідчить про те, що прояв даної емоції не залежить від модальності домінуючої емоції в повсякденному житті й, навпроти, відхилення від E вказує на позитивний або негативний зв'язок між домінуючою й розглянутою емоцією.

Результати та їх обговорення

Загальна картина домінування основних емоцій у різних видах активності представлена в табл. 1. Підлітків, що характеризуються стійкою схильністю до радісних переживань, які домінують і в повсякденному житті, і в навчальному спілкуванні, більше половини всієї вибірки. Емоція гніву в повсякденному житті домінує майже у чверті підлітків, а в навчальному спілкуванні її домінування трохи знижується. Незначно виражено в повсякденному житті домінування печалі, а в навчальному спілкуванні воно майже зникає зовсім, проявляючись лише в одиничних випадках. Інше співвідношення має емоція страху: представлена мінімально в порівнянні з іншими емоціями в повсякденному житті, вона різко зростає в навчальному спілкуванні.

Отримані дані (табл. 2) свідчать, що домінування радості в повсякденному житті має досить стійкі позитивні зв'язки із проявом гніву й негативні зв'язки із проявом печалі. У навчальному спілкуванні такі підлітки мають деяку тенденцію до підвищеного прояву радості й мало схильні до прояву печалі. Страх і гнів в «радісних» підлітків близькі до середнього очікуваного значення $E_{\text{навч}}$. Отже, ці емоції індивідуально варіюють у широкому діапазоні значень і не мають закономірних зв'язків з домінуванням радості. Домінування гніву в повсякденному житті до деякої міри пов'язане зі зниженим проявом страху. Становить інтерес той факт, що домінування гніву в повсякденному житті однозначно не обумовлює «гнівливості» підлітків у навчальному спілкуванні. У рамках навчальної діяльності гнів у них стійко прагне до середнього очікуваного значення, не виступаючи на передній план. У цьому випадку умови діяльності й соціальна роль підлітка зменшують ступінь прояву емоції, до якої суб'єкт схильний у повсякденному житті [9].

Таблиця 2

Прояв емоцій у повсякденному житті й навчальному спілкуванні

залежно від домінування у випробуванні радості, гніву, страху або печалі (у балах)

Емоція, що домінує в повсякденному житті, σ	Середні значення основних емоцій у модальній структурі емоційності									
	у повсякденному житті					у навчальному спілкуванні				
	Е	Р	Г	С	П	Е _{навч}	Р _{навч}	Г _{навч}	С _{навч}	П _{навч}
Радість	2	4 —	2,7 0,53	1,9 0,73	1,5 0,6	2,5	3,1 0,95	2,7 0,85	2,5 1,16	1,6 0,82
Гнів	2	2,1 0,7	4 —	1,6 0,78	2,2 0,8	2,5	3,0 1,1	2,5 0,94	2,55 1,26	2,0 1,64
Страх	2	1,86 0,83	2,43 0,72	4 —	1,7 0,7	2,5	2,14 1,29	2,64 0,6	3,4 0,69	1,3 0,45
Печаль	2	1,64 0,77	2,64 0,77	1,7 0,45	4 —	2,5	2,8 1,2	2,1 1,08	1,9 1,13	2,64 1,07

Важливо, що це відбувається не за рахунок придушення експресії невідповідної емоції (ситуація, коли переживання має місце, але стає менш помітним навколишнім), а за рахунок зниження частоти й інтенсивності переживання, оскільки використовуваний опитувальник діагностує саме схильність до переживання тієї або іншої емоції, а не її зовнішню виразність. Емоції гніву, страху й суму в навчальному спілкуванні в «гнівливих» підлітків широко варіюють, про що говорять близькі до $E_{\text{навч}}$ реальні середні значення й високі величини σ (похибка). Дані про специфіку проявів емоційності у випадку домінування в повсякденному житті страху й печалі втрачають статистичну значимість у чинність досить незначного числа підлітків з такою структурою емоційності. Однак для наявної вибірки отримані наступні результати, що представляють інтерес для вивчення особистості підлітка. Домінування страху в повсякденному житті супроводжується незначною схильністю до підвищеного переживання гніву. У навчальному спілкуванні в «боязких» підлітків триває тенденція до переживання страху. Домінування страху виявляється самим стійким із всіх базальних емоцій. Поряд із цим домінування страху в повсякденному житті має високу негативну кореляцію із проявом печалі в навчальному спілкуванні. Це можна зрозуміти таким чином, що негативні астеничні емоції в навчальному спілкуванні витісняють один одного. Якщо підліток боїться виникаючих перешкод, він намагається їх уникати й, отже, не випробує розчарувань від невдач у діяльності. Якщо ж підліток не «боязкий», він іде на подолання труднощів, але зате приходиться у зневіру, засмучується від його невдач, що переслідують його. Цей висновок деякою мірою підтверджується й співвідношенням страху й печалі при домінуванні

печалі в повсякденному житті.

У навчальному спілкуванні «печальні» підлітки перестають бути такими. Печаль проявляється в них навіть у меншому ступені, ніж радість. Особи з домінуванням печалі відрізняються підвищеною тривожністю, схильністю до інтроверсії, характеризуються, як правило, низьким показником товариськості, тобто замкнутістю стосовно широкого колу спілкування. Це сприяє розвитку інтересу й схильності до гуманітарних предметів і приводить до досить високої успішності при їхньому вивченні. Як результат цього в навчальній діяльності часто виникає емоція радості, що може перетворитися в стійку властивість особистості в рамках даної діяльності. Високі значення при домінуванні печалі свідчать про відсутність зв'язку із проявом інших емоцій в умовах навчального спілкування. Ці дані дозволяють зробити оптимістичний висновок про те, що домінування печалі не визначає такого ж настрою особистості в навчальному спілкуванні й що цей настрій багато в чому залежить від умов спілкування.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що було виявлено, що навчальне спілкування дійсно обумовлює певну специфіку прояву якісного аспекту емоційності. Так, домінування гніву в повсякденному житті не викликає «гнівливості» підлітків у навчальному спілкуванні; домінування в навчальних умовах часто нейтралізується переживанням радості. Найбільш стійким виявляються домінування радості й домінування страху, які не перетерплюють значних перетворень у навчальному спілкуванні в порівнянні з повсякденним життям. Крім того, домінування радості й страху приводить до зниженого прояву печалі.

Таким чином, можна сказати, що специфічні умови діяльності (у цьому випадку навчальне спілкування) можуть знижувати або підвищувати наявну схильність суб'єкта до переживання тих або інших емоцій. Це вказує на значну роль зовнішніх умов при організації навчального спілкування, які можуть нівелювати негативний вплив наявних емоційних особливостей підлітків.

Список використаних джерел

1. Аверин В.А. Психология личности: Уч. пособие. – СПб, 2009.
2. Анохин П.К. Эмоции // Психология эмоций: Тексты. – М., 2004.
3. Бодров В.А. Психологический стресс: развитие учения и современного состояния проблемы / В.А. Бодров. – М.: ПЕРСЭ, 2006.
4. Вилюнас В.К. Основные проблемы психологической теории эмоций. – М.: Педагогика, 2008.
5. Девид С. Эмоциональная гибкость. – М.: «МИФ», 2017.
6. Джеймс У. Психология. [Пер. с англ.] / Под ред. Л.А. Петровской. – М.: Педагогика, 1991.
7. Диагностика состояния агрессии (опросник Басса-Дарки) / Диагностика эмоционально-нравственного развития. Ред. и сост. Дерманова И.Б. – СПб., 2002.
8. Дуткевич Т.В. Загальна психологія. Теоретичний курс: навч. посіб. для студентів. – Кам'янець-Подільський, 2015.
9. Изард К. Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2011.
10. Изард К. Эмоции человека / Вступ. ст. А.Е. Ольшанниковой. – М.: Изд-во МГУ,

1980.

11. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб.: Издательство «Питер». – 2007.
12. Коқун О.М. Психофізіологія: Навчальний посібник. – К: Центр навчальної літератури, 2006.
13. Леонтьев А.Н. Лекции по общей психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, Е.Е.Соколовой. – М.: Смысл, 2000.
14. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции // Психология эмоций / Под ред. В.К. Валенаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. – М., 2010.

ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК У СТАНОВЛЕННІ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Коростишевська Ірина Леонідівна

викладач кафедри психології і педагогіки

НПУ імені М. П. Драгоманова

kira1989@ukr.net

Проблема гармонійного розвитку особистості здавна цікавила людство. Вчені не одноразово намагалися дати визначення особистісному розвитку, розкрити його структуру, визначити чинники. За В. Безруковою, гармонійний розвиток особистості – це узгоджений, взаємно обумовлений розвиток духовних, душевних і фізичних сил і здібностей, це виховання людини, здатної жити в злагоді із самою собою, з природою, з суспільством [1]. О. Мотков гармонійною називає особистість з оптимально інтегрованою внутрішньою динамічною структурою, з оптимальною узгодженістю із зовнішнім світом та життєдіяльністю, що протікає оптимально [4]. Гармонійний розвиток особистості передбачає його всебічність, що включає в собі розумовий, фізичний, трудовий, моральний та естетичний компоненти.

XXI століття є епохою розвитку інформаційних технологій та домінуванням ідеї високо розвинутого інтелекту. У навчальних закладах перевагу надають саме розумовому вихованню, розвивають лідерські якості, які в майбутньому допоможуть дитині стати успішною конкурентоспроможною особистістю. Такі вимоги ставить перед людиною суспільство, забуваючи про важливість розвитку інших сфер, в тому числі естетичної.

Естетичний розвиток дослідники трактують по-різному. В. Жмуров під ним розуміє розвиток здібностей індивіда сприймати естетичні аспекти того, що відбувається, та створювати їх самому [3]. С. Вишнякова описує естетичний розвиток як процес формування та збагачення здатності до образно-художнього сприйняття життя та емоційно-психологічного ставлення до нього [2]; у словнику А. Венгера естетичним називається

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Факультет філософської освіти і науки
Факультет педагогіки та психології

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АКАДЕМІЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ»

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 16

**Збірник наукових статей з актуальних проблем
філософії, культурології, психології, педагогіки та історії**

Вінниця
«Нілан-ЛТД»
2018

УДК 159.9+1+37+93](063)
ББК 88я431+87я431+74я431+63я431
Г 94

Редакційна колегія:

Бондар В.І. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, заслужений працівник освіти України.

Дробот І.І. – доктор історичних наук, професор, декан факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України.

Долинська Л.В. – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, заступник декана факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова з наукової роботи та міжнародних зв'язків, заслужений працівник освіти України.

Крагель К.О. – голова Студентського наукового товариства факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова

Матвієнко О.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики початкового навчання, заступник декана факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова з наукової роботи.

Морозов І.В. – доктор культурології, професор кафедри менеджмента соціокультурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Меднікова Г.С. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології НПУ імені М.П.Драгоманова.

Митник О.Я. – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри практичної психології НПУ імені М.П.Драгоманова.

Можейко М.О. – доктор філософських наук, професор, завідувача кафедрою методології гуманітарних наук Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Подітевич О.Е. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри інформаційних ресурсів і комунікацій Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Прихотько Ю.О. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, академік Академії наук вищої школи України.

Синьов В.М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, президент Асоціації корекційних педагогів України.

У збірнику подано наукові статті за матеріалами XI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців» (30 березня 2018 р.) та Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної психології розвитку» (30 березня 2018 р.)

У працях аспірантів, студентів та молодих вчених з України, Польщі та Білорусі висвітлено актуальні теоретичні та прикладні проблеми психології, філософії, культурології, історії, педагогіки, а також представлено міждисциплінарні пошуки та здобутки.

Упорядники:

Кучеренко С.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології і педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова.

Русаків С.С. – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології НПУ імені М.П. Драгоманова, заступник декана факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова з соціально-виховної роботи.

Г 94

Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 16. – Вінниця : ТОВ Нілан-ЛТД, 2018, – 236 с.

ISBN 978-966-924-778-0

УДК 159.9+1+37+93](063)

ББК 88я431+87я431+74я431+63я431

© Автори статей, 2018

© Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2018

© Видавництво «Нілан-Лтд», 2018

ISBN 978-966-924-778-0

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
M.P. DRAGOMANOV NATIONAL UNIVERSITY OF PEDAGOGY
Faculty of Philosophical Education and Science
Faculty of Pedagogy and Psychology
ACADEMY FOR DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL
SCIENCE AND PRACTICE

HUMANITARIAN CORPUS

Issue 16

**Collection of scientific articles on contemporary problems of
philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history**

Vinnytsia
Nilan Ltd.
2018.

Editorial Board:

V.I. Bondar, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Education of Ukraine

I.I. Drobot, Doctor of Sciences in History, Professor, Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Science and Engineering of Ukraine

L.V. Dolynska, PhD in Psychology, Professor, Chair of the Psychology Department, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters and International Relations, Meritorious Worker of Education of Ukraine

K.V. Krahel - Chairman of the Student scientific society, Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

O.V. Matviyenko, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor at the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education, Assistant Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters

I.V. Morozov, Doctor of Cultural Studies, Professor at the Department of Management of Sociocultural Activities of Belarusian State University of Culture and Arts

G.S. Mednikova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

O.Y. Mytnyk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Chair of the Department of Practical Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy M.O. Mozheiko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Methodology of Humanities of Belarusian State University of Culture and Arts

A.E. Palitsevich, PhD in Pedagogy, senior lecturer of the Department of the theory and history of information-document communication of Belarusian State University of Culture and Arts

Y.O. Prykhodko, Doctor of Sciences in Psychology, Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine

V.M. Syniov, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Correctional Education and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, President of the Association of Correctional Pedagogues of Ukraine

This collection features scientific articles based on materials of the XI International scientific conference “Contemporary problems of humanities in research works by young scientists” (March 30, 2018) and All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Actual problems of modern psychology of development» (March 30, 2018).

Works by undergraduate and postgraduate students and young scientists from Ukraine, Poland and Belarus address contemporary theoretical and applied problems of psychology, philosophy, cultural studies, history and pedagogy, and present interdisciplinary research and findings.

Compiled by:

Y.V. Kucherenko, PhD in Psychology, Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

S.S. Rusakov, PhD in Philosophy, Associate Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Social

Humanitarian Corpus: [collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history] – Issue 16. – Vinnytsia: Nilan Ltd. – 2018. – 234 p.

ISBN 978-966-924-778-0

© Article authors, 2018

© M.P. Dragomanov National

University of Pedagogy, 2018

© Nilan Ltd, 2018

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 16

Друкується за оригінальними авторськими текстами.
Редакційна колегія не несе відповідальності
за авторську редакцію поданих матеріалів.

Верстка та оригінал-макет Мохонько Віталій

Підписано до друку 07.05.2018.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 14,75. Обл.-видавн. арк. 13,72.
Наклад 45 прим. Зам. № 3167.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «Нілан-ЛТД».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000,
(096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: tvory2009@gmail.com
<http://www.tvoru.com.ua>

ЗМІСТ

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТА-ПСИХОЛОГА ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНИХ І ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ

Бондар Володимир Іванович5

ГЛИБИННА КОРЕКЦІЯ ВИНИ У МАЙБУТЬОГО ПСИХОЛОГА

Амурова Яна Володимирівна.....10

ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ахновська Інна Олександрівна12

АРХЕТИПНА СИМВОЛІКА МАЛЮНКІВ ЯК ЧИННИК ГЛИБИННО-КОРЕКЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГА

Біла Олена Анатоліївна14

ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЯ КАК НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ КОМПОНЕНТ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Богданович Александра Эдуардовна.....17

POTRZEBY JAKO ŹRÓDŁO EGZYSTENCJI CZŁOWIEKA

Wizner Anita Edyta.....19

URAZ MÓZGU JAKO PRZYCZYNA ZABURZEŃ OSOBOWOŚCI

Golińska Paulina25

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ

Грищук Елісо Юріївна32

РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК В ІРАНСЬКІЙ КОНСТИТУЦІЙНІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1905-1911 РР.

Гузенко Надія Олександрівна35

РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Дідора Марія Іллівна41

PSYCHOLOGICZNE I PEDAGOGICZNE TEORIE WYCHOWANIE DZIECKA Z PERSPEKTYWY LAT

Drozd Iryna43

ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ В ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНИХ СТУДЕНТІВ

Зибарь Артем Вадимович.....62

ФОРМИ ПРОЯВУ МАЗОХІЗМУ У ВІЗУАЛІЗОВАНІЙ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ СУБ'ЄКТА В ГРУПАХ АСПП

Іванова Наталія64

PRZEGLĄD WYBRANYCH KONCEPCJI NA WSPÓŁCZESNE ZNACZENIE PROCESU ROZWOJU I SAMOREALIZACJI CZŁOWIEKA

Kinga Gryglicka73

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ, ЧИННИКИ ТА СТРУКТУРА	
Коваленко Алла Борисівна.....	80
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ ТА ЕМОЦІЙНОГО САМОПЧУТТЯ ПІДЛІТКІВ В ГРУПІ ОДНОЛІТКІВ	
Колесникова В. Ф., Чанцева-Коваленко О. М.	84
ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК У СТАНОВЛЕННІ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ	
Коростишевська Ірина Леонідівна.....	90
ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОСТІ ПЕРЦЕПТИВНИХ ПРОЦЕСІВ	
Костюченко Олена Вікторівна.....	93
ZBRODNIA ZA PENSA. WIZERUNEK KUBY ROZPRUWACZA W JEDNOGROSZOWEJ PRASIE LONDYŃSKIEJ KOŃCA XIX WIEKU	
Kubś Jakub.....	97
ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ	
Лапченко Інна Олександрівна.....	105
ПРО ДЕЯКІ СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ	
Лебединська Ірина Вадимівна.....	108
WSPÓŁCZESNE KIERUNKI PRZEMIAN PROCESU WYCHOWANIA W RODZINIE	
mgr Bajak Monika.....	112
GLÓWNE OBSZARY KOMPETENCJI WSPÓŁCZESNEGO NAUCZYCIELA I ICH WPŁYW NA KIERUNKI ROZWOJU DYDAKTYKI SZKOLNEJ. WYBRANE ZAGADNIENIA	
Marzec-Jóźwicka Magdalena.....	119
EMANCYPACYJNA FUNKCJA STOWARZYSZEŃ ZRZESZAJĄCYCH CHORYCH I ICH RODZINY NA PRZYKŁADZIE POLSKIEGO STOWARZYSZENIA SYNDROM TOURETTE'A	
Małek Agnieszka.....	127
МОЖЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДУАЛІЗМУ ПСИХІКИ У ГЛИБИННОМУ ПІЗНАННІ	
Манжара Світлана Олегівна.....	134
САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ	
Мартинюк Ірина Анатоліївна.....	136
РОЗВИТОК РЕФЛЕКСИВНОЇ ПОЗИЦІЇ У МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ	
Марусинець Мар'яна Михайлівна.....	137
ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ПРИРОДОЗНАВСТВА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
Мельник Вікторії Володимирівни.....	141

KARIERA ZAWODOWA W ŻYCIU CZŁOWIEKA Ober Józef, Karwot Janusz	145
ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ Олійник Світлана Сергіївна	153
WPŁYW KULTURY ISLAMU NA POZYSKANIE WŁADZY PRZEZ KOBIECY W KRAJACH MUZULMAŃSKICH. ANALIZA WYBRANYCH ZAGADNIEŃ NA PODSTAWIE BADAŃ LITERATURY PRZEDMIOTU Mgr Piątkowska Marzena	156
МЕТОДОЛОГІЯ, МЕТОДИКА ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ПСИХОЛОГА Полянничко Олена Миколаївна	165
ЗВ'ЯЗОК УЯВЛЕНЬ ПРО БАТЬКІВСЬКЕ СТАВЛЕННЯ ТА КОНФЛІКТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ У РІЗНИХ СФЕРАХ ЖИТТЯ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ Рогаль Ніна Іванівна	167
МІЖ ДВОХ ТОТАЛІТАРИЗМІВ: ШКІЛЬНИЦТВО НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ) Фацинець Іван Васильович	169
ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОУЧИНГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ Фучило Світлана Анатоліївна	172
ПРОБЛЕМА ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ Халько Марина Сергіївна	174
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З АУТИЧНИМИ ДІТЬМИ Чанцева-Коваленко О. М., Колесникова В. Ф.	178
ВОЄННА ХІРУРГІЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ НА ВОЇНАХ АТО ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ БІОМЕДИЧНОГО ТА СОЦІОЛОГІЧНОГО КОНСТРУКТИВИЗМУ: АВТОРЕГЕНЕРАЦІЯ, КЛІТИННА ІНЖЕНЕРІЯ Чуйкова Олена Володимирівна	183
СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЖІНОК –УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ Шевченко Римма Миколаївна	187
ПРАБАТЬКІВЩИНА НІМЦІВ-КОЛОНІСТІВ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я Шевченко Вікторія Володимирівна	189
ОСОБЛИВОСТІ РОЗБУДОВИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ОСМАНСЬКОГО ФЛОТУ ЗА ЧАСІВ СУЛТАНА СУЛЕЙМАНА КАНУНІ Яговкін Антон Сергійович	192

ГЛИБИННА КОРЕКЦІЯ - ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА	
Яценко Т. С.	196
KOMUNIKACJA W DOBIE NOWYCH TECHNOLOGII: SPOLECZEŃSTWO SOCIAL MEDIA NA WYBRANYM PRZYKŁADZIE	
Żmijowska Paulina.....	199
FUNKCJONOWANIE CHOREGO PSYCHICZNIE W ŚRODOWISKU ŻYCIA	
Maria Adela Ornatowska,	207
NARKOTYKI. ETYKA-SPOLECZEŃSTWO-KULTURA	
Pliszka Bogdan, Ober Józef.....	218
ВПЕВНЕНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОМПОНЕНТА В СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	
Брожик Ольга Іванівна	225
ПРО РІШЕННЯ КОНФЕРЕНЦІЇ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ» 30 БЕРЕЗНЯ 2018 РОКУ	
Лапченко І. О., Кучеренко Є. В.	227